

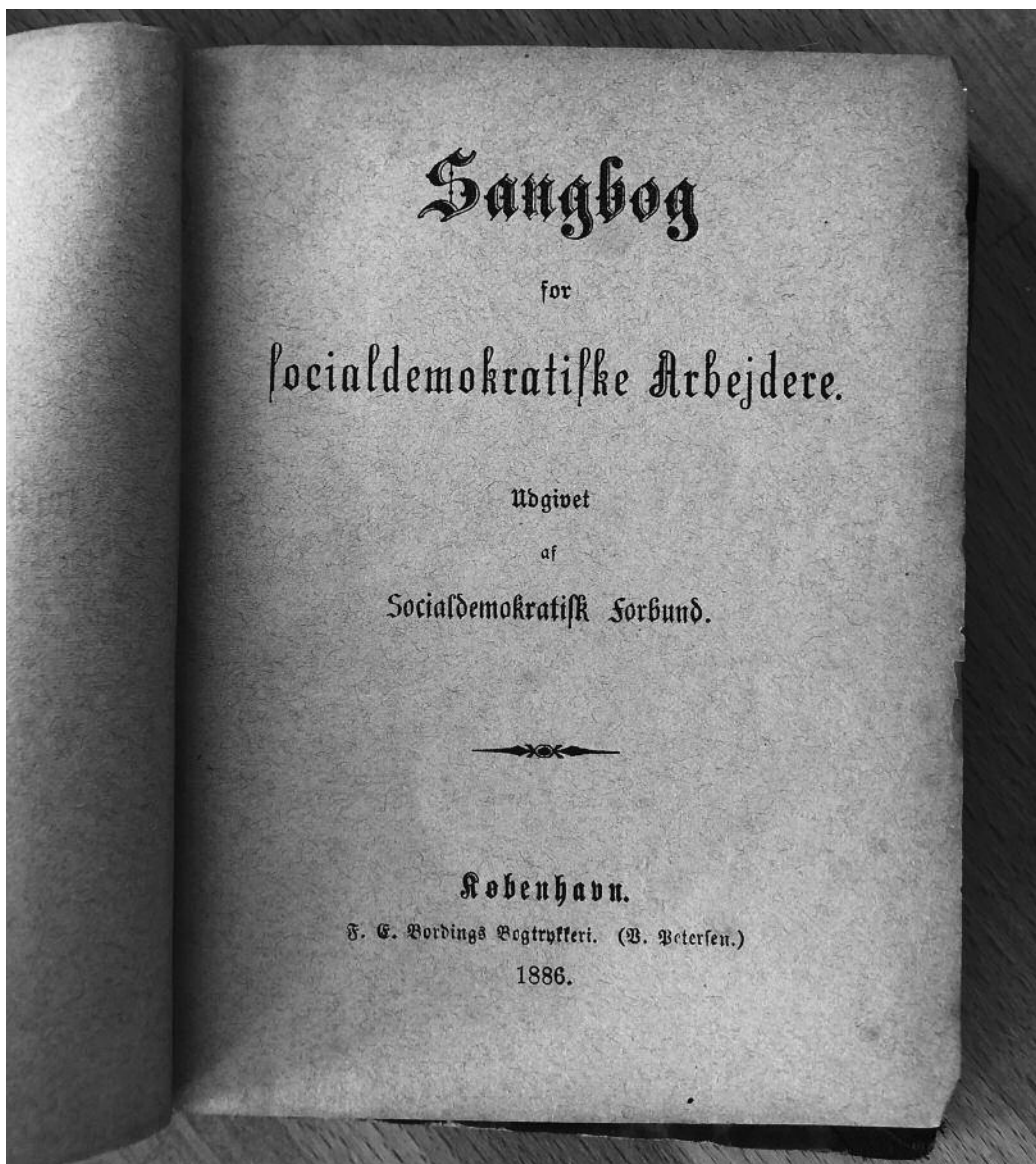
ARBEJDER SANGBOGEN

Kultur – Formidling – Institution

Af Mic Hoffmann Hansen

Med 95 år på bagen, har Arbejdersangbogen leveret baggrundsmusik til det meste af arbejderbevægelsens historie. De skiftende kultursyn, der er kommet til udtryk i sangbogen siden den først udkom i 1926, og dens ændrede placering i arbejderbevægelsen, gør at den i dag – måske – kan betragtes som en kulturformidlende institution. I så fald vil den kunne ses som ikke bare en bog med fællessange, men som et unikt selvstændigt vidne og medproducent af en samlet arbejderkultur. Den rette granskning af en sådan, vil kunne afdække væsentlige dele af arbejderbevægelsens udvikling og identitets-skabelse,

I forbindelse med udbruddet af COVID-19, blev fællessang et fast indslag i en stor del af den danske befolknings dagligdag. Det er ikke en ny forelse. Siden midten af 1800tallet har folkelig fællessang medvirket til udviklingen af befolkningers nationale identitet. Dette har fundet sted i det meste af Europa, men det har været mere udtalt i Danmark end i de fleste andre land.¹ De første folkelige sangbøger, der fandt vej til hjemmene, tog udgangspunkt i borgerlige dyder som “Gud, Konge og Fædreland” og medvirkede til at konsolidere en borgerlig kulturforståelse i Danmark i 1850’erne.² Der fandtes på denne tid ganske vist også en dansk arbejderbevægelse, men dennes verdenssyn tog stadig hovedsageligt udgangspunkt i en borgerlig forestilling om det nationale fællesskab og ikke det internationale, socialistiske arbejderfællesskab.

*En tidlig forløber
for Arbejdersang-
bogen.*

Efter pariserkommunen i 1871, fandt den socialistiske arbejderbevægelse fodfæste i Danmark og her var det de socialistiske kampsange, der blev brugt. I forlængelse af en anden kulturel nyskabelse i 1880'erne – organisationskulturen – dukkede en række sangforeninger op. Mange af disse havde tilknytning til de nye fagbevægelser, der blev stiftet op igennem 1870'erne og Socialdemokratiet, der blev etableret som selvstændigt parti i 1878.³ Her bestod repertoireet først og fremmest af arbejderbevægelsens egne sange, samlet i socialdemokratiske sangbøger.

En splittelse i arbejderbevægelsen i starten af 1900-tallet betød en opdeling af arbejderbevægelsens sangkultur i en kommunistisk og en socialdemokratisk orienteret tradition. Efter den russiske revolution i 1917 og Staunings valg som den første socialdemokratiske statsminister i 1924 var fænomenet ‘arbejdersange’ ikke længere en homogen masse, men snarere en spredt – til tider selvmodsigende – mængde af revolutionære, demokratiske, militante, pacifistiske, nationalt- og internationalt orienterede sange.

Arbejderbevægelsens OplysningsForbund (AOF) samlede i 1926 245 passende socialdemokratiske sange i Arbejdersangbogen, der indtil videre er udkommet i 12 udgaver, der alle har revideret valget af sange.

Selvom arbejderbevægelsens sange i dag ikke har samme brede folkelige klangbund som tidligere, møder man stadig “Den røde sangbog” og dens indhold til demonstrationer og 1.maj-arrangementer. Desuden har venstrefløjens ungdomspartier genopdaget arbejderbevægelsens sangskat,⁴ og har der fundet

“...en Samling Sange, der kunde laane Ord og Toner til alt,
hvad der rører sig indenfor Arbejderklassen”

(uddrag fra forordet til Arbejdersangbogen 1.udg 1926)

eller måske i virkeligheden en fælles kulturarv og derigennem en måde at konsolidere et fællesskab med ligesindede – formidlet gennem en fælles sangbog.

I år fylder Arbejdersangbogen 95 år, men dens ophav kan altså spores endnu længere tilbage og har gennem al den tid uomtvisteligt spillet en rolle i udviklingen af en dansk arbejderkultur. Kan det på den baggrund påstås, at den er en kulturinstitution – og i så fald hvilken slags? Hvordan formidler denne institution sit budskab? Er den opdragende, oplysende eller noget tredje? Hvilken kultur kommer til udtryk i formidlingen og hvilken kultur er sangbogen udsprunget af?

En troika

I nærværende sammenhæng vil det netop blive undersøgt, om/hvordan Arbejdersangbogen kan beskrives som en kulturformidlende institution, for der igennem at benytte en synsvinkel på fremkomsten og udviklingen af den danske arbejderkultur, der sjældent benyttes. Da Arbejdersangbogen per definition desuden er et trykt medie, kan en medieteoretisk vinkling, der kan tage dette i betragtning, tænkes at give en brugbar metodisk tilgang til denne beskrivelse.

Det skal dog være en medieteoretisk tilgang, der ligeledes tager højde for de tre iboende aspekter af begrebet '*kulturformidlende institution*' Kultur – formidling – institution.

Kultur

For det første skal en sådan medieteorikunne beskrive og definere begrebet 'Kultur'. Gerne en finitiv, afgrænset kulturmængde, som en bog nødvendigvis må være. Som det senere vil blive diskuteret, bliver begrebet 'kultur' nemlig brugt til at beskrive flere forskellige ting, og kan både være en smallere betegnelse for bla. artefakter såvel som en bredere betegnelse for immaterielle be- greber og ubevidste handlinger.⁵ Det vil derfor være uhensigtsmæssigt og uoverskueligt for en institution at operere med al kultur, og det ses da også almindeligvis, at institutioner beskæftiger sig med mere eller mindre nøje af- grænsede dele og specialiseringer af kulturfelter i både deres forskning såvel som formidling. Tydeligt eksemplificeret ved bla. Nationalmuseets Klunke- hjem, Christian Lautherborns Østafrikanske samling (På Vendsyssel Histori- ske Museum) og så Arbejdermuseet, der er henholdsvis særligt kronologisk, geografisk og kulturelt afgrænsede.

Formidling

Dernæst fordres det, at denne afgrænsede kulturmængde undergår en form for formidling. Igen er der tale om et begreb med en vis ambiguitet. For hvor- når er noget 'formidlet'? Er det for eksempel afsenderen eller modtageren, der bestemmer det?

Institution

Sidst men ikke mindst skal denne kulturformidling institutionaliseres. Dette kan for sin vis opnås ved at en allerede eksisterende institution formidler kul- turen, men det kan måske også tænkes at selve kulturformidlingen tager form som en de facto institution i sin egen magt. På den anden side kan det også tænkes, at det ikke er ligefremt og åbenlyst, hvori institutionen består eller hvilken institution, der står bag.

Samtidig er det underforstået, at ved at flytte fokus mellem disse tre ibo- ende aspekter, vil det være forskellige facetter af den kulturformidlende insti- tution, der er undersøgelsens objekt og dermed dominerer betragtningen. Netop dette skift mellem facetter beskriver Joshua Meyrowitz ved hjælp af tre 'medie-metaforer' og i næste afsnit afdækkes, hvordan Meyrowitz' medie- metaforer underbygger en tredeling i kultur, formidling og institution, og derved indkapsler og tydeliggør Arbejdersangbogens kulturelle substans.

Tre mediemetaforer

Medie-teoretikeren Joshua Meyrowitz identificerer i sin artikel “Tre paradigmer i medieforskningen”⁶ hvad han kalder tre forskellige ‘metaforer’, der ofte bruges i medieforskningens betragtninger af medier; henholdsvis kanal-, sprog- og miljø-metaforen. Ligesom opdelingen i ‘kultur’, ‘formidling’ og ‘institution’ kan det være givtigt at betragte delene enkeltvist i analytisk øjemed. Men for at skabe et komplet billede, skal alle tre aspekter medtages i en samlet komplet beskrivelse.

Kanalen

Hvis mediet – altså her Arbejdersangbogen – betragtes som hvad Meyrowitz kalder en ‘kanal’, er det kun indholdet, eller det formidlede, der er i fokus og mediet selv er den kanal hvorigennem indholdet upåvirket flyder. I en kulturformidlende institution vil indholdet være ‘kultur’. Der er altså tale om en dekontekstualiseret analyseform, hvor kun indhold og budskaber betragtes og analyseres. Kanal-metaforen ligger op til analyseformer som en tekst-analyse af de enkelte sange i Arbejdersangbogen, eller en diskursanalyse af bogen som helhed, der kan give et billede af den verdensopfattelse og kultursyn, der formidles.

Meyrowitz påpeger selv, at det der typisk bliver betragtet ud fra kanal-metaforen vil være “*indhold, som let krydser over fra medie til medie og fra virkelighedens interaktion til medie og tilbage*”.⁷ Dermed skeles der ikke til om hvorvidt sangene er trykt i Arbejdersangbogen, salmebogen, på bagsiden af EkstraBladet eller på en busreklame – blot det er den samme tekst.

Sprog/grammatik

Meyrowitz’ Medie-som-sprog-metafor dækker over de virkemidler i mediet, der kan justeres på, for at ændre betydningen og opfattelsen af indholdet. Dette kunne bl.a. være kameravinkler i visuelle medier og skrifttyper i trykte. I nærværende sammenhæng, er det altså betragtningen om hvordan indholdet bliver bearbejdet med henblik på formidling – Selvom sprog-metaforen også må tage højde for indholdet, da det er det, der kan bearbejdes og manipuleres er forskellen mellem kanal- og sprog-metaforen, at sprog-metaforen tager højde for – og fokuserer på – at medier (eller her: kulturformidlende institutioner) har virkemidler, der kan bearbejde indholdet. Denne bearbejdning kan både virke til at lette, men ligeledes til at farve formidlingen i den retning institutionen ønsker. Eksempelvis vha. de paratekster, vi vil vende tilbage til i afsnittet om formidling.

Miljø

Det at betragte et medie ud fra miljø-metaforen placerer hovedfokus på de faste træk og kendetegn, der er ved hvert medie og “*som gør det fysisk, psykologisk og socialt forskelligt fra andre medier*”.⁸ Denne beskrivelse ligger tæt op ad medie- og kultur-forsker Stig Hjarvards beskrivelse af en institution, som vil blive nærmere behandlet senere. Medie-som-miljø ser medier som omgivelser eller sammenhænge, og tilvejebringer altså ligesom sprog-metaforen den kontekstualisering som kanal-metaforen manglede. Her er det selve institutionen der betragtes, og den bliver blandt andet defineret ud fra de punkter, hvor den er *anderledes fra* andre institutioner. I modsætning til en analyse ud fra kanal- og sprog-metaforen, der betragter variable og plasticitet, fokuserer miljø-metaforen på de ting, der ikke er mulighed for at ændre, når først mediet involveres. Medie-miljøet kan fx være medbestemmende til om en sang betragtes som en arbejdersang, en højskolesang eller sågar en salme – alt afhængigt af hvilken bog den bliver trykt i.

Denne tredeling i forskellige mediemetaforer beskriver hvordan forskellige aspekter af Arbejdersangbogen træder frem, alt afhængigt af hvilken synsvinkel der antages. For at supplere dette med et begrebsapparat, til italesættelse af disse aspekter, vil det være fordelagtigt at gøre brug af en kulturformidlingsmodel, der foretager en lignende inddeling.

Ridderstrøms kulturformidlingsmodel

Ridderstrøm et.al kommer i deres model til analyse af kulturformidling ligeledes ind på en tredeling, der minder om Meyrowitz' inddeling. En model de kalder *'Kulturformidlingens hvad, hvordan og hvorfor'*.⁹

Denne model spørger først ind til *'Hvad'* der skal formidles. Her ses en tydelig parallel til Meyrowitz' kanal-metafor, når der peges på selve de genstande (eller indhold), der formidles. De skelner dog mellem det de kalder genstandens 'tilgængelighed', og dets 'synliggørelse', forstået som henholdsvis tingens 'essens' og dens fysiske manifestation – ikke ulig semiotikkens 'betegnede' og 'betegnende' elementer.¹⁰ I tilfældet Arbejdersangbogen er det, der er det tilgængelige; (arbejder)sange – og måden de synliggøres på, er en tekstuel repræsentation i en bog. En anden synliggørelse kunne være en CD-optagelse eller en live-koncert. Meyrowitz viser ikke samme interesse for den kuratorfunktion, der ligger i at beslutte, hvilke dele af den tilgængelige masse, der skal synliggøres, og hvordan dette påvirker helhedsopfattelsen. På den måde dækker *'Hvad'* metaforen *'Kanal'* men overlapper til dels også *'Sprog'*-metaforen på grund af sin vægtning af formidlingsaspektet.

Dernæst spørges ind til *'Hvordan'* der (skal) formidles. Her er hovedvægten

på, hvordan formidlingen er udformet eller tilpasset for at fremstå relevant for et givent publikum. Når fokus ligger på den plasticitet, der er i formidlingshandlingerne, og hvilke formidlingsparametre der kan manipuleres for at frembringe den ønskede kulturformidling – og hvordan en sådan bearbejdning implementeres – er det let at drage en parallel til Meyrowitz' sprogmetafor, der netop tilsigter at belyse det samme.

Sidst spørges 'Hvorfor' der (skal) formidles. Hvis dette ses fra en kulturformidlende institutions synsvinkel, må svaret på dette skulle findes i institutionens værdigrundlag og selvforståelse. Det er altså selve institutionens essens, og dermed noget, 'der ikke er mulighed for at ændre' når institutionen er i brug. Her er altså tale om nogle grundlæggende regler og retningslinjer for institutionen og dens formidling. Eksempelvis er både Salmebogen og Arbejdersangbogen bøger med sange – men da deres 'Hvorfor' er forskellige, vil deres 'Hvad' og til dels deres 'Hvordan' sandsynligvis også være det.

Man kan dermed se, at Meyrowitz' medie-metaforer understøtter en opdeling i 'kultur', 'formidling' og 'institution'. Denne inddeling vil ligge bag den videre diskussion af Arbejdersangbogen som kulturformidlende institution. Ridderstrøm et.al kan supplere med nogle vigtige facetter og begreber, da deres model ligger tæt op ad bemeldte inddeling. Dette kan være givtigt, da denne model er skabt med kulturformidlingsanalyse for øje, snarere end medieanalyse og dermed kan supplere analysen med et passende begrebsapparat. De følgende afsnit vil derfor undersøge Arbejdersangbogen, med fokus på henholdsvis kultur, formidling og institution – startende med kultur.

Hvilken slags kultur?

Gennem *kanal-metaforen* er det selve indholdet i Arbejdersangbogen, der bliver betragtet. Dette blev ovenfor beskrevet som dens 'Hvad' og med den dragne parallel til begrebet 'kulturformidlende institution' må dette indhold jo være 'kultur'. Arbejdersangbogen er som nævnt udsprunget af – og derfor tæt knyttet til – arbejderbevægelsen. Kulturopfattelsen, der kommer til udtryk og ligger bag Arbejdersangbogen, er derfor uløseligt knyttet til arbejderbevægelsens ditto. En analyse af Arbejdersangbogens kulturopfattelse og -udtryk, ville derfor være ufuldstændig hvis ikke den holdes op imod en historisk perspektivering af bevægelsen. Dette vil foregå i dette afsnit, sammen med en afklaring og diskussion af relevante kulturbegreber.

Det dobbelte kulturbegreb

Inden der spørges ind til, hvilken slags kultur der er tale om, vil et mere oplagt

spørgsmål være; om der over hovedet er tale om kultur. Et naturligt modspørgsmål på dette ville være: Hvad er kultur? Denne artikel benytter sig af *'det dobbelte kulturbegreb'* som blandt andet beskrevet af Himmelstrup¹¹ og er et resultat af en sammenfatning af et bredt og et smalt kulturbegreb.

Det brede kulturbegreb er udtryk for en helhedskultur – hele måden vi lever på – og er relativistisk i den forstand, at der ikke kan foretages en kvalitetsbedømmelse kulturer imellem. 'Kultur' er altså ikke noget man kan tilægge sig, men noget man *er og lever*. Det brede kulturbegreb rummer hele samfundet og inkluderer alle aktiviteter – hele livskulturen, og kan ses som en antropologisk tilgang til kulturen.

Det smalle kulturbegreb bliver også kaldt *'det æstetiske kulturbegreb'*, da det er denne betragtning, der beskæftiger sig med kunstneriske og kreative udtryksformer. Et kendetegn ved den æstetiske kultur er, at noget kan vurderes til at være 'bedre' eller 'mere rigtig' kultur end andet. Kultur ses som noget, man kan tilegne sig og være i besiddelse af eller ej.

**Uddrag af sangen 'Arbejderkultur' af Carl Scharnberg (1976)
citeret fra Arbejdersangbogen 2014 s.21 c-x**

<p style="text-align: center;"><i>Kultur er hele vor viden. Vor måde at leve på. Kultur er hele den samlede sum af det vi slås for at nå.</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>Kultur er også teater og sange og danse og spil. Kultur er hele den samlede sum af alt det vi kæmper os til.</i></p>
Det brede/antropologiske kulturbegreb.	Det smalle/æstetiske kulturbegreb.

Fig.1 Arbejdersangbogen er selv bevidst om, at arbejderkultur rummer flere kulturbegreber.

Betragtet ud fra det æstetiske kulturbegreb vil den kultur, der er involveret i Arbejdersangbogen hovedsageligt bestå af indholdet – altså 'arbejdersange' – da det er disse, der udgør de 'kunstneriske og kreative udtryksformer' (jvf ovenstående). En sådan artefaktisk tilgang til kulturbegrebet, vil typisk indbefatte en betragtning af kultur gennem Meyrowitz kanal-metafor.

Det er imidlertid lidt misvisende at skære alle sangene over én kam og kalde dem 'arbejdersange'. Rent indholdsmæssigt er Arbejdersangbogen nemlig snarere 'En sangbog for arbejdere' end 'En bog med arbejdersange'. Dette skyldes dels historisk den kulturelle ændring der skete i arbejderbevægelsen

med ændringen af valgretsloven i 1915, der i højere grad gav arbejderne mulighed for at se sig selv i det nationale fællesskab.¹² Dels skyldes det inkluderingen af en række sange, der ikke har deres oprindelse i arbejderbevægelsen, men har fået tillagt en betydning – enten af offentligheden eller af redaktionen – der gør, at de passer i konteksten med den kulturforståelse og det verdensbillede der ellers kommer til udtryk i bogen.

I 1926 da den første udgave af Arbejdersangbogen udkom, var det da heller ikke det æstetiske kulturbegreb, der var hovedfokus for udgiverne. Som nævnt i indledningen, var det udtalte formål med udgivelsen at udvælge en samling sange, der kunne *‘låne ord og toner til alt, hvad der rørte sig indenfor arbejderklassen.’* – altså en antropologisk tilgang til kulturen, understreget af det lille ord ‘alt’ – og Arbejdersangbogen ville være en del af dette ‘alt’. Det skulle dermed ikke ‘bare’ være en foreningssangbog til demonstrationer og fagforeningsmøder. Det var målet at den skulle blive en ‘hjemmenes sangbog’¹³ til gammel såvel som ung, og dermed sidestilles med de to andre ‘hjemmenes sangbøger’ – Salmebogen og Højskolesangbogen.

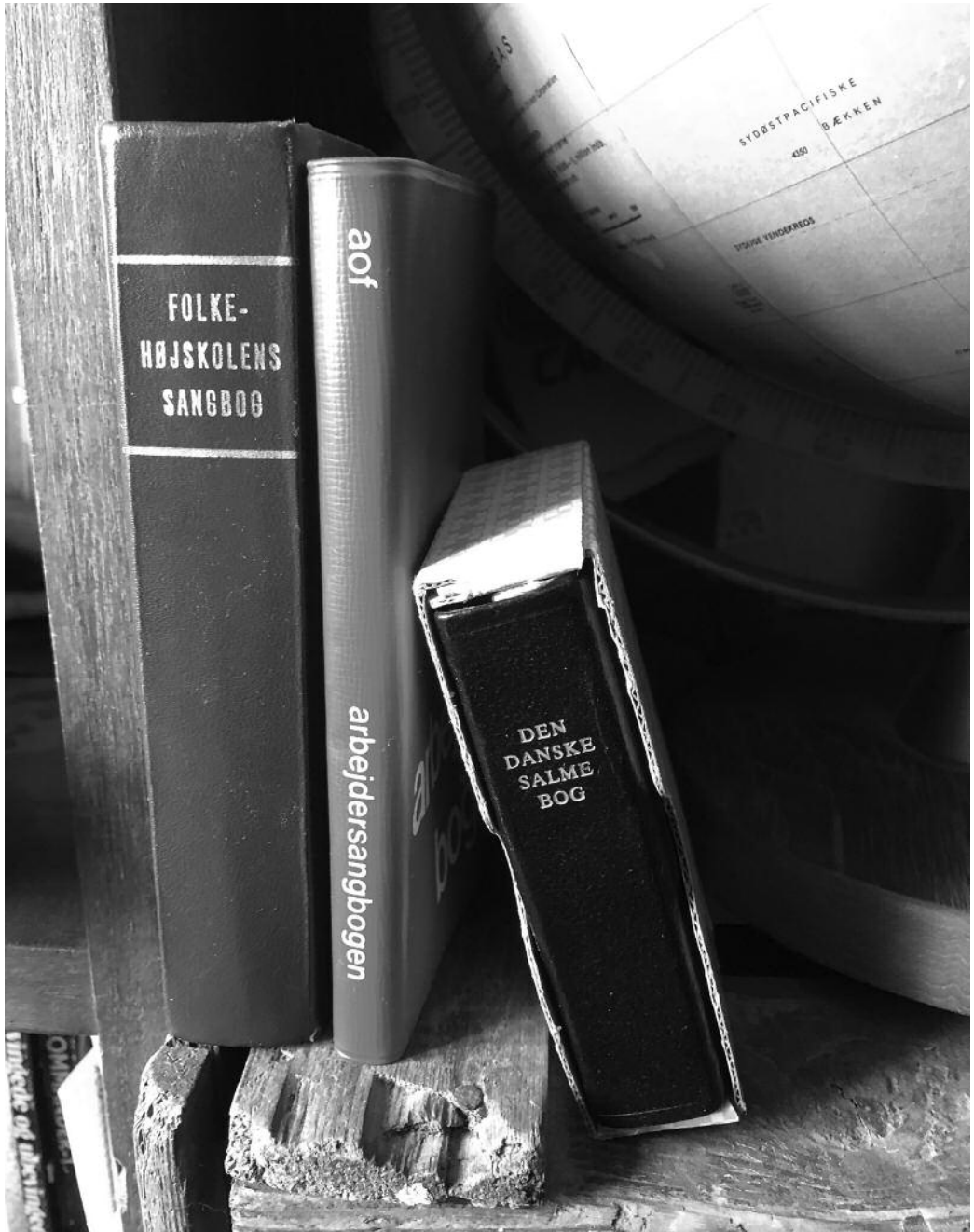
En sådan sidestilling, ville understøtte ønsket om, at arbejderbevægelsens kultur ikke blot var borgerskabets kultur pakket ind på en ny måde, men en hel ny livskultur og opfattelse af, hvordan samfundet kunne/burde være¹⁴ – nemlig en arbejderkultur. Som hovedfortalerne for denne nye arbejderkultur sås en af Socialdemokratiets fremtrædende ideologer, den senere første kulturminister Julius Bomholt. Han lagde ikke fingrene imellem, når han slog fast:

“Væk med overklassens revy-gøgl og småborgerskabets pjankede komedier! Arbejderne skal ikke nøjes med de krummer, der falder fra bourgeoisiets tafel.”¹⁵

Alligevel indeholdt Arbejdersangbogen i 1926 ud over ældre og nyere socialistiske kampsange både højskolesange og enkelte salmer, selvom netop distanceringen til den borgerlige kulturs individualisme,¹⁶ var en vigtig del af arbejderbevægelsens identitetsskabelse og dermed kulturelle forståelse.

Idealforståelsen af en arbejderkultur – med en relativistisk opfattelse af den borgerlige kultur som anden del af et modsætningspar – bestod af fællesskab og kollektivismen og kommer til udtryk gennem sangene i Arbejdersangbogen. Man skulle se samfundet som et middel til kollektiv udvikling af fordele for fællesskabet.¹⁷ Denne forståelse af kulturen kan ses som udpræget antropologisk i sit udtryk; Kultur var ikke artefakter – kultur var det daglige liv man *levede*.¹⁸

Sideløbende med den antropologiske opfattelse af kulturen eksisterede også

*Familiens
sangbøger: Den
blå, den røde og
den sorte.*

en æstetisk opfattelse. Som beskrevet ovenfor, er det blandt andet et kendetegn for den æstetiske kulturopfattelse, at kultur kan rangeres – at noget kultur er bedre eller mere rigtig end andet.

I arbejderbevægelsen (heriblandt Socialdemokratiet) blev der tidligt brugt

store ressourcer på oplysning og uddannelse af især de unge til den rette socialistiske tankegang.¹⁹ Dette udmøntede sig blandt andet i Arbejderbevægelsens OplysningsForbund, der blev stiftet i 1924 og som både stod bag sportsarrangementer, sangforeninger og højskoler – og fra 1926 Arbejdersangbogen. Arbejdersangbogen var fra starten en vigtig del af denne dannelsesproces²⁰ så både bevæggrundene for udgivelsen af en arbejdersangbog, men også udformningen af denne, er påvirket af en æstetisk kulturopfattelse.

Det at have en fælles sangbog, kunne tilføje arbejderne et tilhørsforhold med andre arbejdere, de muligvis ikke kendte, fordi de ligeledes fik lånt tekst og tone til hvad, der rørte sig i *disse andre arbejderes* liv. At sangbogen desuden havde kampsange fra ligesindede i udlandet, gjorde blot at tilhørsforholdet blev til en des større gruppe. Birgitte Madelung beskriver et sådant tilhørsforhold som “*Det forestillede fællesskab*” ved at beskrive forholdet hvor

“... mennesker, der ikke kender hinanden, men som alligevel relaterer til hinanden gennem håndgribelige og uhåndgribelige ritualer, traditioner og værdisystemer”.²¹

Eftersom bogen – som analogt medie – har en fysisk begrænsning af sin lagerkapacitet, har en kurratering af de inkluderede værker været nødvendig. Den fysiske lagerplads er bestemt af bogens størrelse, hvilken igen var bestemt af størrelsen på en arbejders lomme. Bogen skulle som nævnt være en del af arbejderens dagligdag, og ikke kun tages frem ved særlige lejligheder.

Kurrateringen var imidlertid ikke gjort med, at sangbogens redaktion udvalgte de 245 ‘mest rigtige’ arbejdersange til mangfoldiggørelse. Sangene blev trykt i alfabetisk orden, men nogle sange var mere ‘mest rigtige’ end andre, og blev placeret som de første i bogen. De første sange – uden for alfabetiseringen – blev af og til udskiftet og dette kan danne et billede af hvilke sange – og dermed hvilken organisationskultur – der var den pt fremherskende. Eksempelvis var Overbys kampberedte socialistmarch ‘*Snart dages det brødre*’ placeret som den første frem til befrielsen, hvorefter denne plads blev tildelt arbejderdigteren Oskar Hansens ‘*Danmark for folket*’, der omsang arbejderens nye plads i fædrelandet, som ikke bare fuldgyltige medlemmer af demokratiet, men oven i købet som en ledende del af samfundet efter Stauning havde indledt sin anden regeringsperiode.

Denne delvise alfabetisering var kutyme ind til 7. udgaven fra 1974, hvorefter hele bogen alfabetiseredes. I 1974-udgaven var man dog ikke mere konsekvent, end at alfabetiseringen på nogle sange var ud fra en titel og andre ud fra første linje.

Emneregisteret

Alfabetiseringen er dog ikke den eneste indgang til teksterne. Bagerst i bogen, er oprettet et emne-register – ikke ulig inddelingen fra Højskolesangbogen, men naturligt med andre emner. Neden for (i tabel 1) er oplistet emneordene fra tre udgaver af sangbogen. Først 5.udgave fra 1946, da sangbogen i store træk havde været uændret indtil da. Dernæst 7.udgaven fra 1974, der så den første store bearbejdning af indholdet og formatet, og tilsidst 12. udgaven fra 2015, der er den seneste udgave af Arbejdersangbogen. Da mange af sangene er gengangere fra udgave til udgave, er det interessant (og mere overskueligt) at betragte udviklingen i disse emneord, da de kan give et billede af udviklingen i arbejderbevægelsens kulturelle selvopfattelse, og dermed et indblik i, hvilken kultur, der ønskes formidlet. Dette vil her blive gjort ved at sætte de enkelte udgaver ind i den rette historiske socio-kulturelle kontekst, og blandt andet identificere fremherskende kultursyn.

5.udgave (1946)	7. udgave (1974)	12.udgave (2014)
Arbejdet, Arbejdsmanden, Haandværkeren	Arbejdersange	Arbejderbevægelsens sange
Bonden, Husmanden, Landarbejderen	Politiske protest- og frihedssange	Årstidssange
Havet, Sømanden, Fiskeren	Danske og folkelige sange	Danske sange
Folkerejsning, Friheden, Flaget	Lystige sange	Nordiske sange
Skole- og Oplysningsange	Sange på engelsk	Engelsksprogede sange
Ungdom og Idræt	Sange på italiensk	Folke/rock sange
Vort Land og Sprog	Sange på norsk	Børne/ungdomssange
Norden; andre nordiske Lande	Sange på svensk	Viser
Hjem og Hjemstavn	Sange på tysk	
Natur- og Vandresange		
Første Majdag; Lærkernes Tid		
Vinter og Solhverv		
Kærlighedssange		
Kvinden, Moderen		
Livet og Døden		
I lystigt Lag – Blandede Sange		

Tabel 1. Emne-registeret i tre årgange af Arbejdersangbogen.

5. udgave (1946)

Selvom 5. udgaven med sine 331 sange er langt den mest omfangsrige af de tre eksempler (7. udg: 161 og 12. udg 180), er det påfaldende at den opdeles i så mange flere emneord end de andre. Dette skyldes blandt andet den grov-inddeling, der foretages af arbejdere i arbejdsmænd, bondemænd og sømænd. I 1946 var dette da også en inddeling, der gjorde, at langt de fleste medlemmer af arbejderbevægelsen kunne identificere sig med en gruppe. Det var vigtigt for AOF at vise, at de var til for alle tre grupper, som én samlet bevægelse²². Dette blev altså blandt andet gjort ved at dele sangene ind i grupper, da eksempelvis fiskerviser, kun i ringe grad ville kunne "låne ord og toner til alt hvad der rører sig indenfor arbejderklassen" for en snedker. Man ser også at fag-inddelingen sker med et patriarkalsk tryk på 'mænd'. Der er ikke et emne for syerskerne, kogekonerne eller andre af de typiske kvinde-erhverv. Kvinderne gives dog emnet "Kvinden, moderen", der i 9 sange hylder særligt husmoderen.

I "*Sov du lille fattigbarn*" hyldes moderen, som opfostrer fremtidens socialistiske (mandlige) kæmper og synger til sit drengebarn:

Døm de store magter, der
har gjort vor vej så streng,
oprejs du hver en fattig mor,
der våger hos sin dreng.
Lov det godt og snildt.
Gro så stærkt og vildt.
Da var din moders tåre aldrig spildt.

(Harald Bergsted nr. 274 i Arbejdersangbogen 1946)

I "*Vi har som vor lod i en løftende tid*" (nr. 313) anerkender Joachim Kattrup kvindens del i arbejdet, men omtaler hende i omkvædet blot som 'Husmandens kone'. Det er endnu et par år, før kvindekamp for alvor bliver klassekamp.

Den nævnte, gryende nationale bevidsthed kommer til udtryk i udstykningen af emnerne, "Vort Land og Sprog" samt "Hjem og Hjemstavn", der er typiske national(romantiske) og klassiske borgelige kulturværdier. Men samtidig efterlades der ingen tvivl om det internationale kultursyns vigtighed for bevægelsen med emnet "Folkerejsning, Friheden, Flaget". Med sange som 'Når jeg ser et rødt flag smælde', 'Brødre lad våbnene lyste' og 'Vor fane lyser flammerød' vises det tydeligt, at "Flaget" ikke er Dannebrog, men den internationale socialismes røde fane.

7.udgave (1974)

Efter befrielsen og op gennem 50'erne blev arbejderbevægelsens kulturforståelse mindre udbredt i befolkningen som helhed. Dette betød samtidig en nedgang i populariteten for arbejdersange^{23 24} og dermed interessen for Arbejdersangbogen. Men med ungdomsoprøret i 60'erne og de nye folkelige bevægelser fik arbejdersangene en renæssance.²⁵

Interessen stammede imidlertid ikke længere hovedsagligt fra arbejderbevægelsens sangkor og faglige fællesskaber i lokale fagforeninger men bla. fra kvindebevægelsen og ungdomsbevægelsen og kort tid efter fra miljøbevægelsen. Emne-ordene for Arbejdersangbogens 7. udgave fra 1974 i tabel 1 viser dette skift, blandt andet ved at have samlet faggruppernes sange under ét emne – 'Arbejdersange', for at inkludere de grupper, der ikke så sig selv repræsenteret i nogle af disse. Desuden blev emnet 'Politiske protest- og frihedssange' tilføjet, der kunne italesætte det kultursyn, som de nye grupper havde – eksempelvis ungdomsoprørets idéer om antimilitarisme og basisdemokrati.

Denne udvidelse af arbejderkulturens felt resulterede i den indtil da største bearbejdning af indholdet i Arbejdersangbogen. Til og med 6.udgaven fra 1964 var der ikke sket de store udskiftninger af sange. AOFs ledelse havde ellers i 1959 nedsat et udvalg, der skulle komme med forslag til en revision af sangbogen. Dog havde udvalget fået pålæg fra ledelsen om at

“...der kun skulle foretages en begrænset stryging af sangbogens sange [...] at der, hvis egnede nye sange var foreliggende, kunne ske en udvidelse af sangenes antal, og endeligt at sange på ikke-nordiske sprog søges begrænset til omkring nuværende antal”.²⁶

Dette betød, at med udgivelsen af 6.udgaven var antallet af sange steget fra 1.udgavens 245 til 341. Ud af disse valgte redaktionen af 7.udgaven, at 240 skulle udgå, og 60 nye skulle medtages. Disse 60 nye sange var for en stor del solidaritetssange, der udtrykte solidaritet med undertrykte, forfulgte og kæmpende. Både i Danmark men nu også i den tredje verden. Bjarne Jes Hansens aktuelle “*I slumkvartererne i Rio de Janeiro*” (nr. 77 i 1974) var af denne nye type sang, og Dylans “*Blowin in the wind*” (nr.64 i 1974) kunne betragtes som en nyklassiker. Denne udvidelse af sangbogens verdensanskuelse kan ses som ikke bare et udtryk for det brede kulturbegreb, som før nævnt, men et endnu bredere, der også rummer en identifikation med – og indlevelse i – *andres 'way of life'* så det for alvor fremstår som en antropologisk kulturopfattelse.

Den store sangudskiftning, der blandt andet skulle tilgodese de nye bru-

gergrupper, betød et markant skift i den gennemgående musikgenre i Arbejdersangbogen. Sangkulturen, der kommer til udtryk gennem Arbejdersangbogens tidligere udgaver, er i høj grad præget af, at det var tanken at sangene skulle kunne bruges til optog, demonstrationer, sportsstævner og andre af arbejderbevægelsens agitationsarrangementer. Hertil er sange i march-takt særdeles velegnet. Dette var dog ikke den 'nye venstrefløjs' foretrukne udtryksform.²⁷ Som noget nyt inkluderedes fra 7. udgaven becifringer/guitar-akkorder, så sangene i højere grad henvendte sig til fællessang i rundkreds. Disse becifringer afløste dermed den melodibog med klavernoder, der tidligere kunne købes.

Arbejdersangene fik således en undergenre – protestsangene – som blev en vigtig del af især ungdommens populærkultur i 60'erne og 70'erne, som på den måde flettede sig sammen med arbejderkulturen.

12. udgave (2014)

Det er påfaldende, når emneordene til den nyeste udgave af Arbejdersangbogen betragtes, at arbejderbevægelsens 'egne' sange er blevet reduceret til én enkelt emnekategori – 'arbejderbevægelsens sange', der dog dækker 51 af bogens 180 sange. 7. udgavens emneord inddeler for sin vis sangene i to kategorier; 'arbejdersange og politiske protest- og frihedssange' i den ene kategori, og 'andre sange' i den anden. Dette kan ses som en marginalisering af 'andre sange', når der opstilles et relativistisk modsætningsforhold. 12. udgavens kategori 'arbejderbevægelsens sange' er en mere inkluderende inddeling, der ikke udelukker sange fra gruppen af arbejdersange, men blot kategoriserer dem som hidhørende fra et andet sted end arbejderbevægelsen. Disse kommer gennem en kontekstualisering til at tilhøre en bredere forståelse af begrebet 'arbejdersange' end tidligere set. Denne bredere forståelse fremgår også af forordet, der forklarer, at udover arbejderbevægelsens traditionelle sange om kamp mod undertrykkelse og uretfærdighed, finder man også sange om "*glæden ved arbejdet og livet*". Derfor er emnekategoriernes udvidet med blandt andet 'folke/rock sange', hvoraf mange ikke tidligere har været forbundet med arbejderbevægelsen af denne vej.

Kulturdiskussionen

Det kan observeres, at både det æstetiske såvel som det antropologiske kulturbegreb gør sig gældende, når Arbejdersangbogens kulturopfattelse(r) identificeres. Selvom de to kulturopfattelser har forskellige fokuspunkter og til tider kan virke individuelt eksklusive²⁸ er det ikke en uhørt foreteelse, at de

optræder side om side. Rasmussen & Jochumsen ser det faktisk som et særligt postmodernistisk karaktertræk, at der kan forekomme en sådan blanding, der vil medføre et fravær af en hierarkisk inddeling af fin- og masse-kultur, og en nedbrydning af grænserne mellem kultur og det daglige liv.²⁹

Det kan ligeledes observeres hvorledes styrkeforholdet mellem disse to kulturopfattelser skifter, efterhånden som formålet – Arbejdersangbogens ‘Hvorfor’ – ændres fra det oprindelige formål med at udbrede kendskabet til (og manifestere) en arbejder-kultur. Her kunne kulturbegrebet i overvejende grad ses som antropologisk med æstetiske træk. Dengang blev sangbogen søgt placeret som en levende del af arbejderkulturen. Til i dag, hvor formålet har fået et overvejende bevarende aspekt, der søger at formidle en arbejdersang-kultur gennem et kulturelt artefakt.

“Et andet vigtig mål med sangbogen er, at samværet om sangen i sig selv kan bidrage til at skabe fællesskab”.³⁰

Denne forestilling om Arbejdersangbogen som kulturarv, tipper kulturopfattelsen mod et hovedsagligt æstetisk, smalt kulturbegreb. En del af Arbejdersangbogens kulturelle virke, har altid involveret en kanonisering af de ‘rette’ værker – en udpræget ‘æstetisk handling’ men med skiftet mod (selv)opfattelsen som kulturarv, er denne handling vægtet højere, med en øget æstetisering af den kulturelle opfattelse til følge.

Hvilken slags formidling?

Den anden del af tredelingen betragtes gennem Meyrowitz’ sprog-metafor og omhandler formidlingen. Altså ‘*Hvordan*’ institutionen kommunikerer sit ‘*Hvad*’ og ‘*Hvorfor*’. Hvis formidling ses som en del af en kommunikationsproces,³¹ vil brugen af en bog til formidlingen skabe nogle naturlige begrænsninger for kommunikationen. Kommunikationen i bøger er i sin natur både énvejs og afsender-orienteret. Derfor vil en sådan énvejs-formidling fremstå særligt asymmetrisk – hældende mere mod et autoritativt forhold mellem formidler og bruger³² end et dialogbaseret kollaborativt forhold. Det følgende vil undersøge hvorledes en sådan ‘passiv formidling’ kan virke, samt diskutere de passive formidlings-greb, der kan identificeres i Arbejdersangbogen. Fx brugen af Sprog- metaforen til bearbejdning af indholdet.

Formidlingens mål

Arbejdersangbogen stammer fra en tid, hvor det politiske arbejde i Socialde-

mokratiet primært bestod af agitation, diskussion, pressedebat og vælgermøder³³ og i den forbindelse var en sangbog en kraftfuld måde at formidle fælles holdninger og verdensopfattelse. Desuden var en sangbog et godt symbol på, at de solidariske arbejdere talte (sang) med én røst. På den måde fungerer arbejdersangene – eller fællessange i almindelighed – både som en telisk handling, hvor målet blandt andet er at opnå følelsen af det forestillede fællesskab (jvf tidligere afsnit) samt at oplyse og opildne. Men sangen er ligeledes en paratelig handling, da målet ikke ligger for enden af processen, men lever i selve handlingen.

De mediemetaforiske ufravigeligheder iboende en sangbog dikterer dog, at det ikke er selve sang-handlingen, der kan formidles, men en tekstuel repræsentation af hvad en redaktion har fundet værende et repræsentativt udvalg af egnede sange (Jvf afsnittet om *'Hvorfor'*). Dermed overholdes Ridderstrøm et.al's kriterie om at "...kulturformidlingen er altså betinget av at noe tilgjengeliggjøres for noen"³⁴ dels på grund af synliggørelsen af de tilgængelige sange, men ligeledes på grund af den 'oversættelse' der sker, fra den immaterielle sang-handling, der ikke kan lagres i en bog, til fysiske sangtekster (og noder).

Hvis sangene er undersøgelsens svar på *'Hvad'* der er tilgængeligt, må sangteksterne være svaret på *'Hvad'* der er synliggjort. Dermed er selve teksterne og deres synliggørelse i Arbejdersangbogen et første skridt i beskrivelsen af formidlingen. Ud over den samlede analyse af den formidlede kultur i det ovenstående, er det dog uden for denne artikels rammer, at komme med en tolkning af de enkelte tekster, men et holistisk blik på synliggørelsen og dens udformning, vil kunne belyse dette facet af Arbejdersangbogens kulturformidling.

Alfabetisering

I modsætning til Højskolesangbogen, er sangene i Arbejdersangbogen ikke samlet i emner, men er opstillet i alfabetisk rækkefølge. Dette giver mulighed for en anden form for serendipitiv formidling, da sange, der emnemæssigt ligger langt fra hinanden er placeret side om side. Samtidigt vil en alfabetisk opstilling i højere grad tilgodesee den konvergente bruger, der leder efter en specifik sang, end den divergente bruger, der 'bare' leder efter noget indenfor et bestemt emne.³⁵

At sangene er opstillet alfabetisk, er dog ikke uproblematisk. Heller ikke for den konvergente bruger. Indekset tilgodeser ikke en sanger, der er i tvivl om en sangs titel. Således leder man forgæves efter både "*Den ene spilled' banjo*", "*De tre små musikanter*" og "*Visen om de tre musikanter*" i både em-

neindeks og blandt de alfabetiserede sange – indtil en divergent bruger ved et tilfælde lander på “*En vise om tre små musikanter*” under ‘E’.

Hvor dette eksempel blot kunne tyde på ringe indeksering, er der andre eksempler på kulturelt betingede navngivninger af sange. Som nævnt i indledningen, skete der omkring 1917 en spaltning af arbejderbevægelsens sangtradition i en kommunistisk og en socialdemokratisk. Således findes i sangbogen både den kommunistiske “Rejs jer, fordømte her på jorden”, såvel som den socialdemokratiske “Flyv højt, vor sang på stærke vinger” – to sange på samme melodi, der begge har været kaldt “Internationale”. Men en sang med den titel findes bare ikke i Arbejdersangbogen. Noten under sidstnævnte i 2014-udgaven beskriver den dog som en fest-kantate og “*Den må ikke forveksles med den ‘rigtige’ Internationale*”.

Paratekster

I det hele taget er disse noter, der findes under næsten alle sangene medvirkende til at kontekstualisere sangene og gøre dem vedkommende. Ridderstrøm et al. omtaler sådanne tekster som ‘paratekster’ og fremhæver dem som et formidlingsmæssigt greb, til netop at kunne ‘indramme’ teksterne for læseren og ændre opfattelsen og læsningen af teksten. De fungerer dermed både som en historisk perspektivering af de udvalgte tekster, samtidig med at de har funktion som en art belæg for redaktionens valg af (de mest rigtige) sange. Dette kan ses som en afart af den formidlingsform som Ridderstrøm et al. benævner *‘formidling som en form for oversættelse’*.³⁶ Her er det bare ikke formidleren, der oversætter, men modtageren, der faciliteret af de hosstående paratekster, selv gøres i stand til at oversætte og bedømme hvordan – og om – sangene er kurateret korrekt. En sådan ‘oversættelses-hjælp’ er måske særlig relevant for de sangtekster, der ikke har deres oprindelse i arbejderbevægelsen.

Formidlingsdiskussionen

Selv om en del af fortolkningen/oversættelsen overlades til læseren, er formidlingsformen i Arbejdersangbogen altovervejende afsenderorienteret. Dette kommer til udtryk på flere punkter; Den afsenderorienterede formidling har både fokus på afsenderen og det, der formidles³⁷ dette viser sig blandt andet ved den noget vage definition af målgruppen i udgaverne efter 1974. I forordene til de ældre udgave henvender teksten sig til ‘gamle såvel som unge arbejdere’ i 1946, hvor forordene i de nyere udgaver beskriver redaktionens arbejde med at udvælge sangene. Måske i bevidsthed om den udprægede af-

senderorienterede formidling, bruger alle forord dog meget plads på at fortælle, hvordan input fra bagland og brugere har været medvirkende til at forme den endelige sangbog. Dette kan ses som et forsøg på at øge brugernes fornemmelse af medskabning og ejerskab af sangbogen. Målgruppen er dermed mennesker, der allerede er tilknyttet arbejderbevægelsen – selvom nyeste udgave efter eget udsagn henvender sig til folk der finder samvær i sangen, og deler arbejderbevægelsens menneske- og fællesskabssyn.

Hvilken slags institution?

Som beskrevet tidligere, fordrer en beskrivelse af Arbejdersangbogen som kulturformidlende institution, at kulturformidlingen netop udgår fra en institution. Dette afsnit vil diskutere forskellige institutionsbegreber, for derigennem at undersøge hvordan Arbejdersangbogen passer ind i disse institutionsforståelser.

Kasper Himmelstrup omtaler to forskellige typer institutioner³⁸. Han skelner mellem de fysiske institutioner, og en mere overført forståelse af institutioner, som noget immaterielt. Der ses en parallel til det smalle kulturbegrebs forståelse af kultur som en række frembragte artefakter, og det brede kulturbegrebs relativistiske og mere immaterielle syn på hverdagskultur, hvor én kultur blandt andet defineres ud fra forholdet til – og forskellen fra – en anden. Som argumenteret ovenfor, dækker Arbejdersangbogen begge disse to kulturforståelser, og dermed er det ikke overraskende at den ligeledes rummer to institutionsforståelser.

Fysisk institutionsbegreb

Ud fra den fysiske forståelse af institutionsbegrebet, betragtes institutioner som noget håndgribeligt og konkret, hvilket Arbejdersangbogen indiskutabelt er. Men her hører den tætte sammenligning med de fleste andre fysiske institutioner op. Peter Teilmann beskriver de fysiske rammer for en kulturinstitution som de bygninger, den drives i, og de muligheder disse bygninger rummer³⁹. Et nærliggende eksempel vil være Arbejdermuseet, der i høj grad eksisterer i symbiose med sine fysiske rammer. Hvis denne definition skal tages for pålydende, falder Arbejdersangbogen noget igennem. Hvor en kulturinstitution efter denne definition er bundet til én (eller flere) bygninger, er en sangbog bundet til en artefaktisk repræsentation af sange, der i princippet kan mangfoldiggøres i det uendelige. Hvis en sangbog eller andet, der ikke fysisk hører til i en bestemt bygning, skal kunne beskrives som en fysisk institution, kan 'bygninger' modereres til 'fysiske rammer'. Men så kan den

001	00	*a 52124948 *b 870970 *c 20181124065531 *d 20151214 *f a
004	00	*r n *a e
008	00	*t s *u r *a 2014 *z 2015 *b <u>dk</u> *j p *l dan *x 06 *v 0
009	00	*a a *b c *g <u>xx</u>
017	00	*a 00762989
021	00	*e 9788774036449 *c hf.
032	00	*x ACC201551 *a DBF201611 *x BKM201611
041	00	*a dan *e mul
245	00	*a Arbejdersangbogen
250	00	*a 12. udgave
260	00	*a [Kbh.] *b AOF *c 2014
300	00	*a 415 sider *b <u>ill.</u>
509	00	*a For sangstemme med becifring
520	00	*a Tidligere: 11. udgave. 2010 *n 28848501 *r 9788774036289
521	00	*a 1. oplag *c 2014 *k <u>u.st.</u>
521	00	*b 2. oplag *c 2015 *k Eks-Skolens tryk
652	00	*m 78.611
666	00	*0 *f arbejdersange
666	00	*0 *o sange
666	00	*0 *o sangbøger
700	00	*å 1 *a Juul Andersen *h Erik *4 <u>edt</u> *4 <u>oth</u>
700	00	*å 2 *a Meinert Jacobsen *h John *4 <u>edt</u>
710	00	*a Arbejdernes Oplysningsforbund *4 <u>isb</u>
720	00	*o Laurits Nymand Svendsen *4 <u>ill</u>
720	00	*o Mogens Nørgaard *4 <u>ill</u>
720	00	*o Erik Stubtoft *4 <u>oth</u>
900	00	*a Andersen *h Erik Juul *z 700/1
900	00	*a Jacobsen *h John Meinert *z 700/2
910	00	*a AOF *z 710
990	00	*o 201611 *b v *u op
996	00	*a DBC

*Arbejdersangbo-
gens 12. udgave i
bibliotekernes
MARC-format*

fysiske side af institutionen 'Arbejdersangbogen' også beskrives meget objektivt og præcist i eksempelvis bibliotekernes MARC-format.

På samme måde som andre fysiske institutioner bygger om og ud, når museernes oprindelige bygninger har vist sig utilstrækkelige i størrelse og funktion, efterhånden som institutionerne har udviklet sig er de fysiske rammer for sangene i Arbejdersangbogen ændret over tid. Den oprindelige størrelse skulle som sagt passe til en arbejderlomme, og kvaliteten gjorde at den var billig at

anskaffe. Senere blev papiret i en bedre kvalitet, og forsiden blev først af karton og senere i rød plast. Senest er formatet på bogen ændret, så den ikke længere passer til en lomme, da størrelsen er ændret fra 16,5x10,5cm til 22x15cm.

Så vidt de fysiske aspekter af en kulturinstitution. I følgende afsnit undersøges, hvordan Arbejdersangbogen passer til beskrivelsen af et immaterielt institutionsbegreb.

Immaterielt institutionsbegreb

Helt overordnet kan en institution – ifølge Stig Hjarvard – forstås som de

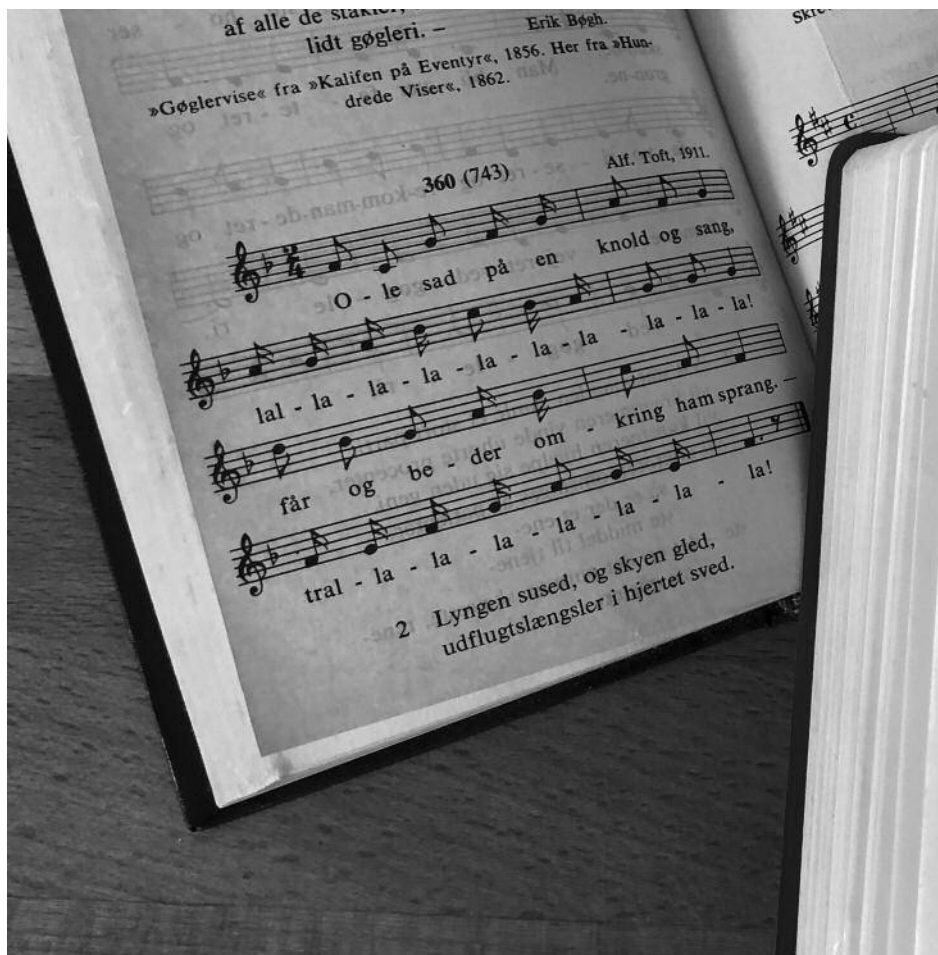
“...stabile og forudsigelige elementer i de moderne samfund; de er rammen om menneskers kommunikation og handlen inden for en given del af tilværelsen afgrænset i tid og sted.”⁴⁰

For så vidt er der ingen problemer med at kunne definere Arbejdersangbogen som en ‘institution’. Faktisk er denne definition så bred, at de fleste trykte bøger ville kunne betragtes som institutioner. Dette ville dog være en uhenigtsmæssig bred definition, hvorfor Hjarvard elaborerer og læner sig op ad Giddens sociologiske strukturteori, når han fremhæver to centrale forhold, der kendetegner en institution: Nemlig regelstyring og allokering af ressourcer ⁴¹. Desuden fremhæver han at institutionerne medvirker til at sikre samfundets reproduktion inden for et givent område. Samt nok så vigtigt at de medvirker til at give området en vis egenart og autonomi i forhold til andre områder.

Institutionelle forhold

Dermed kan – i overskrifter – præciseres følgende forhold, der skal mødes af en institution: *regler, ressource-allokering, reproduktion, egenart og autonomi*. Det vil i det følgende blive diskuteret, hvorvidt Arbejdersangbogen møder disse forhold.

Regler: Regelstyringen kan være implicit og underforstået. Dvs. den kan være knyttet til tavs viden om hvordan man handler hensigtsmæssigt indenfor en given institution⁴². Reglerne kan dog også være udtalte og/eller nedskrevet, og her kan man se teksterne i Arbejdersangbogen som en slags hybrid imellem disse to regeltyper. Hvis de nedskrevne sangtekster betragtes som manifestationer af arbejderbevægelsens moralske og kulturelle kodeks, kan de dels ses som nedfældede adfærdregler, men også som en bekræftelse på den tavse

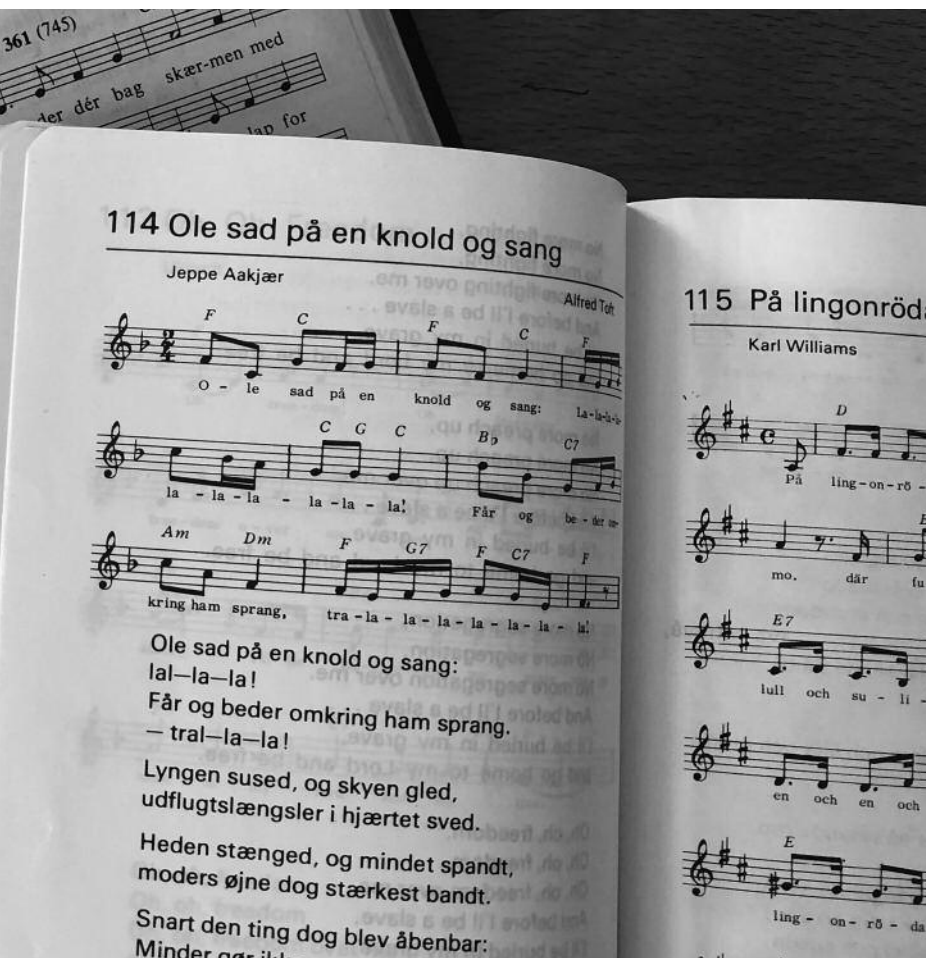

viden medlemmerne af gruppen besidder, i form af et allerede indlejret moralsk-kulturelt 'kompass' og de gældende værdisystemer i "Det forestillede fællesskab" (jf. tidligere).

På et mere overordnet plan, kan 'reglerne' ses som de retningslinjer redaktionen – subsidiært AOF – har nedstukket i forhold til udformning af sangbogen. Disse synliggøres i form af paratekster – både underforstået som noter til sangene, og mere udtalt som forordenes hensigtsklæringer.

Ressource-allokering: Det er nærliggende at forbinde ressource-allokeringen med et økonomisk aspekt. Det er da heller ikke gratis at udøve forlagsvirksomhed. Men hvis det er fra dette perspektiv, at allokeringen af ressourcer betragtes, vil det være AOF som økonomisk ansvarlig udgiver, der er institu-

Til venstre: Højskolesangen "Ole sad på en knold og sang".

Til højre: Arbejdersangen "Ole sad på en knold og sang".

tionen, og ikke sangbogen selv. Arbejdersangbogens ressource-allokering består hovedsagligt af den kuration, der foretages i valg af sange. Disse valg kan sagtens være foretaget med finansielle hensyn (rettigheder, royalties o.lign) lige som der kan være mode- og pladshensyn at tage højde for. Bevæggrundene er i denne sammenhæng underordnede, men ressource-allokeringen omfatter også, hvem der har fået delegeret ansvaret for valget, samt retten til at udtale sig på fællesskabet vegne om dette (eksempelvis i forordet). Her ses redaktionen igen som central enhed.

Reproduktion: En institution skal som tidligere nævnt kunne sikre samfundets reproduktion inden for et givent område. Dette område kan betragtes som arbejderbevægelsen – og nærmere betegnet deres sangtradition. Arbejdersang-

bogen var fra starten en del af arbejderbevægelsens oplysningstanke⁴³ og ses ifølge forordet til Arbejdersangbogens 2014-udgave, stadig som en vigtig del af arbejderbevægelsens kultur. En del af Arbejdersangbogens funktion er netop den historiske perspektivering og fællesskabsbekræftelsen, der ligger i fællessang og en fælles kulturhistorie. Samtidig med at den medvirker til indarbejdning og videreformidling af de ovenstående regler i “det forestillede fællesskab”.⁴⁴

Egenart: Selvom Arbejdersangbogen ikke er den eneste sangbog med tilhørsforhold til arbejderbevægelsen (ex Enhedslistens Rød/Grønne sangbog, samt en række fagforbunds sangbøger) er det dog den ældste og mest udbredte.⁴⁵ Dens position er blandt andet konsolideret i relationen til de to andre store sangbøger; Salmebogen og Højskolesangbogen. Dette i en grad, så disse tre bøger har været omtalt som ‘den sorte, den blå og den røde’.⁴⁶ Så ud over at skille sig ud via de redaktionelle valg af indholdet, skiller den sig ligeledes ud qua det forhold, at dens tilhørsforhold til én kulturkreds definerer den som ikke tilhørende en anden⁴⁷ (Himmelstrup, 2013 s.252).

Autonomi: Eftersom Arbejdersangbogen er økonomisk konsolideret i AOF, er der ikke tale om en økonomisk autonomi, men en redaktionel autonomi til at udstikke og håndhæve de æstetisk-kulturelle retningslinjer, som er sangbogens grundlæggende tankesæt, med henblik på at tilgodese den antropologiske kulturtanke, hvor ‘arbejderkultur’ er en livsform baseret på et ‘sundt’ socialistisk livssyn.

Institutionsdiskussionen

Både den fysiske og den immaterielle opfattelse af en institution, forudsætter noget organisatorisk, der ligger bag. AOF er som ansvarlig, udgivende organisation ansvarlig for at nedsætte et redaktionelt udvalg, og finansiere dette. Dette udvalg indgår så i en dialogisk kommunikation med andre aktører for at samle inspiration og rettigheder til at trykke en sangbog, som de ligeledes bestemmer rammerne for. Både de fysiske og de immaterielle som beskrevet ovenfor.

Hvis Arbejdersangbogen som her betragtes som en immateriel institution, ses det, at en sådan beskrivelse vil fremstille institutionen som en social konstruktion, hvor menneskerne – i særdeleshed redaktionen – fremstår som centrale elementer i fremstillingen. Dette underbygges yderligere af den beskrevne historiske udvikling, der viste hvordan Arbejdersangbogen ikke var et afsluttet finit produkt, men var løbende påvirket af kulturen i samfundet i alminde-

lighed, såvel som i arbejderbevægelsen i særdeleshed. På denne måde adskiller Arbejdersangbogen sig fra mange andre kulturelle artefakter (der er stabile i deres manifestation), og fremstår mere som institutionaliseret kulturarv.

Som nævnt kan sangene i Arbejdersangbogen deles i to typer proveniens; arbejderbevægelsen 'egne' sange og de udefrakommende sange. Hvor arbejderbevægelsens egne sange udgør en forholdsvis stabil enhed af sange, er det de udefrakommende sange, der må holde for, når de store udskiftninger sker – efterhånden som mode og kultursyn skifter. Disse sange vil qua deres proveniens typisk kunne findes i andre sangbøger og sammenhænge. Der er det altså kun på grund af regelstyringskuratering og ressourceallokeringens kontekstualisering af sangene, at de kan medvirke til (endsige udgøre en del af) egenarten og autonomien. På den måde kan Arbejdersangbogen fremstå som en bevaringsinstitution for kulturarv, hvis tilgængelige formidlingsgrundlag udgøres af en fast samling af egne værker. Disse søges blandt andet formidlet gennem en tilknyttet samling af moderne /populære værker af mere almen tilgængelighed.

Sammenfatning og konklusion

Denne artikel stillede spørgsmålet:

Hvordan kan Arbejdersangbogen beskrives som kulturformidlende institution?

For at svare på dette deltes spørgsmålet op i tre dele, der hver undersøgte henholdsvis Arbejdersangbogens kultur, formidling og institution.

For at etablere en analytisk tilgangsvinkel, der kunne understøtte denne tredeling, introduceredes først Meyrowitz' tre mediemetaforer, og det argumenteredes på baggrund af disse for at en sådan tredeling var anvendelig.

Disse mediemetaforer blev blandt andet holdt op imod Ridderstrøm et.al's kulturformidlings-model, der spørger ind til kulturformidlingens 'hvad', 'hvordan' og 'hvorfor' og det konstateredes at denne inddeling underbyggede Meyrowitz' såvel som denne artikels tredeling af begrebet 'kulturformidlende institution'.

Kultur

Tredelingen afstedførte indledningsvist en undersøgelse af de kultursyn og kulturbegreber, der kommer til udtryk, når Arbejdersangbogen betragtes. Undersøgelsen tog udgangspunkt i Himmelstrups beskrivelse af det dobbelte kulturbegreb og det blev konkluderet at et æstetisk såvel som et antropologisk kulturbegreb var nødvendigt for en fyldestgørende kulturanalyse af Arbejder-

sangbogen. Desuden blev det diskuteret, hvordan en historisk perspektivering af udviklingen af emneordene brugt i Arbejdersangbogens indeks, kan medvirke til en analyse af de ændringer i balancen mellem de fremherskende kulturbegreber, der kan observeres over tid. .

Formidling

Det blev desuden diskuteret, hvordan énvejs kommunikation kan udgøre en formidling ved hjælp af Ridderstrøm et al's begreber 'tilgængelighed og synliggørelse'. Dette blev eksemplificeret ved alfabetiseringen og parateksternes brug som formidlingsgreb. Det konkluderedes, at der finder en formidling sted og at formidlingen består af en afsenderorienteret kommunikation med de begrænsninger og muligheder dette indebærer.

Institution

For en typificering af Arbejdersangbogen som institution, blev beskrivelser af fysiske institutioner fra Himmelstrup og Teilmann lagt til grund for en analyse af Arbejdersangbogens fysiske aspekter. Dernæst blev Stig Hjarvards definitioner af institutionelle forhold inddraget, for at beskrive et mere immaterielt syn på institutionsbegrebet. Der blev argumenteret for at Arbejdersangbogen i dag kan ses som en institution for bevaring af kulturarv, samtidig med at den i sig selv er en artefaktisk institutionaliseret kulturarv.

På det grundlag kan det konkluderes, at – ja – Arbejdersangbogen kan betragtes som en kulturformidlende institution, men som en afsluttende betragtning kan det ligeledes konstateres at, under arbejdet med et hyperkomplekst begreb som 'kulturformidlende institution' kan en tredeling som i nærværende artikel – ud fra et analytisk aspekt – være givende og oplysende og skabe et vist overblik. Men da selv disse tre underinddelinger ikke har entydige betydninger vil en samlet beskrivelse gennem denne metode i høj grad afhænge af ontologien bag de enkelte betragtninger af 'kultur', 'formidling' og 'institution'.

Noter

1. I. Adriansen, Brug af sange i nationsopbygningen. s. 27-52 i *Hjertesproget. 16 forsknings- og praksisbaserede studier af sangens egenskaber, vilkår og virkning*. Videncenter for Sang, Sangens Hus, 2016
2. G. Agger, Hverdagskultur og organisationskultur i arbejdersammenhæng 1870-1930. *politica*, bd. 19, nr. 3, 1987 s. 251ff.
3. A.E. Sørensen, Danske arbejder og protestsange 1870- , 2014. Lokaliseret d. 12/8-2021 på: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/danske-arbejder-og-protestsange-1870/>

4. Ibid.
5. K. Himmelstrup, *Kulturformidling. Grundbog i kulturens former og institutioner*. Kbh. 2013
6. J. Meyrowitz, Tre paradigmer i medieforskningen. *Mediekultur*, nr.26, 1997: s.56-69
7. Ibid. s.60
8. Ibid. s.63
9. H. Ridderstrøm et al. Kulturformidlingens hva, hvordan og hvorfor. Teoretiske perspektiver. I Ridderstrøm, H & T. Vold (red.): *Litteratur- og kulturformidling. Nye analyser og perspektiver*, Oslo 2016
10. Port, R.F. (2000). Icon, index and symbol. Lokaliseret d.12/8-2021 på: <https://legacy.cs.indiana.edu/~port/teach/103/sign.symbol.html>
11. Himmelstrup, 2013 op.cit.
12. Adriansen, 2016, op.cit.
13. Forordet til Arbejdersangbogen, 1949
14. A. Gemzøe, Arbejderkultur i Danmark i perioden fra 1890 til 1924. s.31-61, *K&K-Kultur og Klasse*, 8(31) 1977,
15. J. Bomholt, Hvorfor Kulturkamp i: *10 års kamp for ungdom og socialisme. Festskrift i anledning af D.S.U.s 10 års beståen* D.S.U.s Forlag, 1930
16. Gemzøe, 1977, op.cit.
17. Ibid.
18. Himmelstrup, 2013, op.cit.
19. Bomholt, 1930, op.cit.
20. Adriansen, 2016, op.cit.
21. B. Madelung, Erindringens materialisering. Den amerikanske kollektive erindring og the Vietnam Veterans Memorial. s.131 I: P.H. Hansen og J. Navers (red.): *Historiefagets teoretiske udfordring*. Odense, 2004 s.131
22. Agger, 1987 op.cit.
23. L. Søgaard, Næstekærlighed erstatter voldelig revolution i arbejdersangbog. *Kristeligt Dagblad* 2015, 19.jan. Lokaliseret 12/8-2021 på <http://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/naestekaerlighed-erstatter-den-voldelige-revolution-i-arbejdersangbog>
24. Sørensen, 2014, op.cit
25. Ibid.
26. Forordet til Arbejdersangbogen, 1964
27. Sørensen, 2014, op.cit.
28. Himmelstrup, 2013, op.cit.
29. C.H. Rasmussen, & H. Jochumsen, "Problems and Possibilities - The Public library in the borderline between modernity and late-modernity" s.51 In: *The Library Quarterly*. The University of Chicago Press. Vol. 77, no. 1, 2007 pp. 45-59.
30. Forordet til Arbejdersangbogen, 2014
31. C.H. Rasmussen. *Formidlingsstrategier. En grundbog om kulturinstitutioners formidling*. København, 2016
32. Ridderstrøm et.al, 2016 op.cit. s.28
33. Bomholt, 1930, op.cit.
34. Ridderstrøm et.al, 2016, op.cit s.25
35. Om divergente og konvergente brugere; se bla. Bjørneborn, L. (2008). Serendipity dimensions and users' information behaviour in the physical library interface. *Information Research*, 13(4)
36. Ridderstrøm et.al, 2016, op.cit.
37. Rasmussen, 2017 op.cit. s.34
38. Himmelstrup, 2013, op.cit. s.252
39. P.C. Teilmann, *Kulturliv - institutioner, praksis og formidling*, Kbh. 2010 s.142
40. S. Hjarvard, *En verden af medier. Medialiseringen af politik, sprog, religion og leg*,

- Kbh, 2008 s.32
41. Ibid.
42. Ibid.
43. Bomholt, 1930, op.cit.
44. Madelung, 2004, op.cit.
45. Sørensen, 2014, op.cit.
46. Adriansen, 2016, op.cit.
47. Himmelstrup, 2013, op.cit. s.252

Abstract

Mic Hoffmann Hansen: *The Workers Songbook: Culture – Dissemination – Institution*. 2021:2, p.xx-xx.

It is the aim of this paper to find a way to describe 'Arbejdersangbogen' (The workers songbook) as a cultural disseminating institution. By the way of Meyrowitz' three media-metaphors and the cultural disseminating model of Ridderstrøm et al it is decided to look at 'culture', 'dissemination' and 'institution' as individual concepts.

Through an analysis of the cultural views and concepts evident in 'Arbejdersangbogen', it is concluded that both an aesthetical as well as an antropological cultural view is needed in order to gain the most complete view. Through an examination of the subject index in 'Arbejdersangbogen', it is also shown how the ballance between the cultural views have shifted over time.

The forms of communication/dissemination in 'Arbejdersangbogen', are exemplified by the way it is alfabetized and the paratextual references. It is concluded, that the communication is inherently sender oriented.

'Arbejdersangbogen' is then described as a physical institution, but a more immaterial description is found to be needed. This is achieved by the way of Hjarvard's definitions of institutions. It is concluded that 'Arbejdersangbogen' can be considered an institution for the preservation of cultural heritage, as well as an artefactic institutionalized cultural heritage itself.

Mic Hoffmann Hansen
Cand scient.Bibl.
Bibliotekar hos Kromann Reumert
mic@hessian.dk